تحلیل کیفی آسیب‌ها و راهکارهای توسعه بوم‌گردی در دوران کرونا؛ مطالعه موردی: روستاهای استان مازندران

بهار بیشمی*، غلامرضا خوشفر**، زهرا پازوکی نژاد***

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۱۲/۱۴
تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۰۵/۲۱

چکیده
هدف از پژوهش حاضر، شناسایی علت‌ها، بسترها، آسیب‌های ناشی از بحران کرونا بر کسب‌وکار بوم‌گردی در استان مازندران و راهکارهای افزایش تاب‌آوری در برابر آن است. این پژوهش دارای رویکرد کیفی بوده و از روش مصاحبه غیرساختمند برای گردآوری داده‌ها استفاده شده است. حجم نمونه ۱۳ نفر از صاحبان اقامتگاه‌های بوم‌گردی در استان مازندران است که بر مبنای نمونه‌گیری هدفمند با حداکثر تنوع انتخاب شده‌اند. بر این مبنا، سعی شده است بومگردهایی انتخاب شوند که دارای سابقه کاری بیشتر از دو سال در بوم‌گردی هستند و به لحاظ تحصیلات، سن و جنس متفاوت باشند. همچنین از نمونه‌گیری نظری استفاده شده است و مقولاتی که در کدگذاری مصاحبه اول به دست آمده‌اند، مبنا قرار گرفته و برای پر کردن خلأهای اطلاعاتی، مصاحبه‌های بعدی انجام شدند. مبنای اتمام مصاحبه‌ها، اشباع نظری بوده است. باتوجه‌به شرایط کرونا و تعطیلی اقامتگاه‌های بوم‌گردی ازطریق مشاوران گردشگری با صاحبان اقامتگاه‌های بوم‌گردی ارتباط برقرار شد و مصاحبه‌نامه ازطریق فضای مجازی (واتساپ) برای مشارکت‌کنندگان ارسال شد و از آن‌ها خواسته شد پاسخ‌های مبسوط و تشریحی به سؤالات را در قالب فایل‌های صوتی ارسال نمایند. به‌منظور افزایش اعتبار کار به محض دریافت فایل‌های صوتی در همان روز فایل‌ها از حالت شنیداری با تایپ کردن به متن مکتوب تبدیل شدند. مصاحبه‌ها در فاصله زمانی اردیبهشت و خرداد ۱۴۰۰ دریافت شدند. این پژوهش با رویکرد کیفی و با ابزار مصاحبه انجام شده است. در ارتباط با علت‌ها و بسترهای تشدیدکننده آثار کرونا بر بوم‌گردی، پیامدها و راهکارها به‌صورت کلی ۸۱ مفهوم اولیه حاصل شد که در ۲ مقوله اصلی شرایط علی، ۴ مقوله اصلی بسترهای زمینه‌ساز، ۵ مقوله اصلی (آسیب‌های اقتصادی)، ۲ مقوله اصلی (آسیب‌های اجتماعی)، ۳ مقوله اصلی (آسیب‌های روانی) جای گرفتند. همچنین، راهکارها نیز به چهار مقوله اصلی راهکارهای اقتصادی و شغلی، راهکارهای اجتماعی، راهکارهای فردی و راهکارهای فرهنگی تقسیم‌بندی شدند. از دیدگاه صاحبان اقامتگاه‌های بوم‌گردی، مهم‌ترین علت تشدید آثار کرونا بر بوم‌گردی، مدیریت اجرایی ناکارآمد و فقدان مهارت‌های شغلی به‌عنوان مهم‌ترین بسترهای زمینه‌ساز تشدید آثار کرونا شناسایی شدند. کاهش درآمد مهم‌ترین آسیب اقتصادی و کاهش شاخص‌های تضمین و قابلیت اطمینان خدمات گردشگری و شهرت و تصویر اقامتگاه مهم‌ترین آسیب شغلی بود.

کلمات کلیدی: شرایط علی، بسترهای زمینه‌ساز، آسیب‌ها، راهکارها، اقامتگاه‌های بوم‌گردی، مازندران.

* استادیار، گروه گردشگری، پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری، تهران، ایران.
** دانشیار، گروه علوم اجتماعی و ارتباطات، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه گلستان، گرگان، ایران.
*** دکترا جامعه شناسی مسائل اجتماعی، گروه علوم اجتماعی، دانشگاه مازندران، ایران. zahrapazoki1464@gmail.com
این مقاله مستخرج از طرح پژوهشی پسادکترا تحت حمایت Iran National Scince Foundation:INSF (بنیاد ملی علم ایران) به شماره ۹۹۰۱۲۷۵۸ است.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-15]
[DOI: 10.22034/42.183.3]

مقدمه

بحران کرونا و تأثیرات فاجعه‌بار آن باعث شد تا نه‌تنها اقتصاد، کسب‌وکارها، درآمدها و...، بلکه به یک تعبیر، کل جهان دچار تغییر شود (Gupta et al., 2020). تلاش‌های گسترده‌ای از سوی کشورهای مختلف برای کاهش یا مهار پیامدهای انسانی و مالی بیماری کرونا صورت گرفت و موفقیت‌هایی نیز حاصل شد. ایران نیز در این ۱۸ ماه فراز و نشیب‌های زیادی را در مواجهه با پیامدهای گسترده آن پشت سر گذاشته است و همانند سایر نقاط جهان، شیوع بحران کرونا منجر به ایجاد محدودیت‌ها و هشدارهایی مبنی بر عدم مسافرت و تعطیلی تمامی زنجیره خدمات گردشگری اعم از اقامت، غذا و نوشیدنی، فعالیت‌های تفریحی و سرگرمی، حمل‌ونقل و خدمات مسافرتی در کشور شد.

کسب‌وکارهای حوزه گردشگری داخلی، ورودی و خروجی که یکی از عوامل اشتغال و رشد در دوران تحریم و صادرات نامرئی محسوب می‌شد، عملاً تعطیل شد و به عبارتی، چرخ این صنعت اشتغال‌زا نیز متوقف شده بود. فعالیت‌های فراوانی در زنجیره تأمین گردشگری کشور آسیب‌دیده و در برخی موارد حتی کارکنان آن‌ها ممکن است کار خود را از دست داده باشند. هرچند که به علت فقدان نظام جامع آماری و حساب‌های اقماری گردشگری منسجم در صنعت گردشگری کشور نمی‌توان برآورد دقیقی از میزان آثار اقتصادی ویروس کرونا در صنعت گردشگری داشت، ولی بر اساس شواهد موجود و اظهارات دست‌اندرکاران، با تداوم این بیماری و استمرار آن، آثار منفی بیشتری نمایان شده است (بیشمی و همکاران، ۱۳۹۹). با وجود تأثیرپذیری مناطق مختلف کشور از حیث پیامدها و آثار منفی کرونا، وضعیت استان مازندران به‌عنوان اولین استان‌های درگیر با این پدیده، از اهمیت خاصی برخوردار است. استان مازندران با دارا بودن بیش از سه میلیون گردشگر روستایی در سال، یکی از مقاصد اصلی و مهم گردشگری کشور محسوب می‌شود (صالحی، ۱۳۹۸). در حال حاضر، طبق اطلاعات سامانه جانا (سامانه جامع نظارت، آمار و اطلاعات) اداره کل نظارت معاونت گردشگری وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی کشور (مصاحبه با مسئول سامانه مورخ ۲۸ خرداد ۱۴۰۱) تعداد ۴۴۰ واحد دارای مجوز اقامتگاه بوم‌گردی در استان مازندران فعال هستند.

با تدوین قوانین و حمایت‌های اجرایی، بسیاری از افراد به اشتغال در این حوزه علاقه‌مند شدند که با گرفتن مجوز توانستند در مدت یک یا دو سال تازه شروع به کار کنند که با ورود ویروس کرونا عملاً با تعطیلی ناگهانی و نامعلوم مواجهه شدند و حتی آن‌هایی که به دنبال مجوز فعالیت بودند با اعمال محدودیت‌ها متوقف شدند (نظرات مصاحبه‌شوندگان، اردیبهشت ۱۴۰۰). مطالعات اندکی که در حوزه پیامدهای کرونا بر گردشگری و بوم‌گردی انجام شده است از پیامدهای اقتصادی و اجتماعی هم برای گردشگران و هم برای جامعه میزبان حکایت دارد که در بخش پیشینه پژوهش به آن‌ها اشاره می‌شود. آنچه اهمیت دارد آن است که شیوع ویروس کرونا را نمی‌توان صرفاً یک پدیده پزشکی دانست. شیوع ویروس کرونا عملاً به یک بحران اجتماعی تبدیل شده است که نه‌تنها بدن و بهداشت ما را درگیر کرده، بلکه پیامدهای بسیار جدی‌ای برای فرهنگ، دین، سیاست و اقتصاد ایران داشته و دارد و باید آن را به‌مثابه یک بحرانا‌جتماعی در نظر گرفت (میرزایی، ۱۳۹۹: ۵)؛ زیرا اصولاً زندگی در جامعه و ازطریق جامعه امکان‌پذیر است و معنا پیدا می‌کند. انسان‌ها بدون کمک به هم نمی‌توانند باقی

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-15]
[DOI: 10.22034/42.183.3]

بمانند. این کمک می‌تواند در مقام خودیاری (کمک گرفتن از دیگری برای رفع نیاز خویشتن)، دگریاری (کمک کردن ما به دیگران برای انجام کارشان و رفع نیازشان) و همیاری (یک تلاش متقابل برای رفع نیاز همدیگر) باشد (رحمانی، ۱۳۹۹). در این بررسی کیفی، تجربیات زیسته و مشترک صاحبان اقامتگاه‌های بوم‌گردی درباره تأثیرات کرونا بر معیشت، سلامت روان و روابط اجتماعی‌شان موردبررسی قرار می‌گیرد.

سؤالات تحقیق

الف. صاحبان اقامتگاه‌های بوم‌گردی چه آسیب‌هایی را از بحران کرونا متحمل شده‌اند؟

ب. صاحبان اقامتگاه‌های بوم‌گردی در برابر آسیب‌های کرونا چه راهکارهایی در نظر داشتند؟

ادبیات موضوع

همان‌طور که در بخش بیان مسئله اشاره شد، مطالعات محدودی به‌صورت ویژه، در ارتباط با تأثیرات کرونا بر مشاغل گردشگری انجام شده است که در ابتدا به آن‌ها اشاره می‌شود و سپس در بخش بحث و نتیجه‌گیری وجوه مشترک و تمایز آن‌ها با پژوهش حاضر بیان می‌شود. پیشینه پژوهش به دو بخش پژوهش‌های داخلی و خارجی تقسیم می‌شوند.

تحقیقات داخلی

بیشمی و همکاران (۱۳۹۹)، با رویکرد کیفی به بررسی بازسازی و احیای فعالیت‌های بوم‌گردی در دوران پساکرونا پرداختند. جامعه آماری تحقیق حاضر را مناطق بوم‌گردی در شرق مازندران تشکیل داده و برای انتخاب نمونه‌ها نیز از روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده شد است. برای جمع‌آوری اطلاعات و داده‌های تحقیق، روش مصاحبه کیفی به کار رفته و در آن با تعدادی از صاحبان اقامتگاه‌های بوم‌گردی مصاحبه شده است. مصاحبه‌شوندگان توقف کامل اقامتگاه‌های بوم‌گردی را ضروری نمی‌دیدند، امنیت بهداشتی اقامتگاه‌های بوم‌گردی در حد اقامت و ماندن در منزل است؛ حداقل یک فاصله زمانی سه ساله برای بازگشت به دوران عادی لازم است و بازآفرینی فعالیت‌های بوم‌گردی نیازمند ایجاد تشکل قوی منطقه‌ای نظیر انجمن صنفی بوم‌گردی شرق مازندران است تا تعامل سازنده با حاکمیت ایجاد شود. علوی و همکاران (۱۳۹۹)، به بررسی پیامدهای کووید ۱۹ بر گردشگری ورزشی پرداختند. این پژوهش با روش کیفی و رویکرد تحلیل تماتیک انجام شد. صاحب‌نظران رشته مدیریت ورزشی، جامعه‌شناسی و گردشگری جامعه آماری بودند. نمونه‌گیری هدفمند بوده و با ۱۴ مصاحبه اشباع نظری حاصل شد. از تحلیل داده‌های کیفی چهار مفهوم کلیدی پیامدهای شغلی، رویدادی، توسعه پایدار و پساکرونا به دست آمد و در ارتباط با راهکارهای پیشنهادی ۵۱ مقوله فرعی به دست آمد که در ۱۱ مقوله اصلی جای گرفتند که در پنج مفهوم اصلی راهکارهای اقتصادی، بهداشتی، زیرساختی، مدیریتی و راهکارهای پساکرونا قرار گرفتند. ترابی فارسانی و بهادری (۱۳۹۹)، راهکارهای مناسب برای رونق مجدد کسب‌وکار اقامتگاه‌ها در دوران پساکرونا با استفاده از رویکرد کیفی و مصاحبه نیمه‌ساختاریافته را بررسی کردند. جامعه آماری مدیران، خبرگان و صاحبان اقامتگاه‌های گردشگری بود و از روش تحلیل محتوا و مضامین استفاده شد. اشباع نظری بعد از انجام ۱۵ مصاحبه حاصل شد. نتایج بررسی نشان داد که سیاست‌گذاری (اعطای وام کم‌بهره، بخشودگی مالیاتی و اعطای مشوق‌های بیمه‌ای)، مشارکت (افزایش فعالیت‌های شبکه‌ای و زنجیره‌ای)، رسوخ در بازار (بازاریابی الکترونیک)، توسعه محصول (تخصیص اقامتگاه‌ها به

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-15]
[DOI: 10.22034/42.183.3]

یک خانواده، تأسیس فروشگاه آنلاین) و افزایش آگاهی و تبادل اطلاعات (برای مدیریت بحران) راهکارهای مناسب برای رونق اقامتگاه‌های گردشگری در این دوران تعیین شد.

تحقیقات خارجی

ماتیزا[1] (۲۰۲۰) تأثیر ویروس کووید ۱۹ بر ادراک خطر گردشگران را در قالب روش کیفی با شیوه مرور نظام‌مند بررسی کرده است. در این مقاله، مقالاتی که به بحران‌های بهداشتی و تأثیر آن بر گردشگری و رفتار سفر پرداختند را مدنظر داشته است تا راهکارهای مقابله با آثار خطر ابتلا در گردشگران شناسایی شود. چیبلی و بن ساید[2] (۲۰۲۰) به بررسی تأثیرات شیوع کرونا بر نیت و رفتار مصرفی گردشگران پرداختند. ۳۰۸ نفر از گردشگران با روش نمونه‌گیری غیراحتمالی در این پیمایش شرکت داشتند. انتخاب مقاصد گردشگری نزدیک به محل سکونت، اجتناب از مسافرت‌های گروهی به‌خصوص با اتوبوس، انتخاب اقامتگاه‌هایی که دستورالعمل‌های بهداشتی را رعایت می‌کنند، توجه به بیمه از عوامل مؤثر بر انتخاب مقصد برای گردشگری بود. هارسونو[3] (۲۰۲۰) به بررسی آثار کووید ۱۹ بر روی بوم‌گردی دریایی در منطقه تیگال[4] اندونزی پرداخت. روش بررسی کیفی بود و از مطالعات اسنادی برای آشنایی با جزئیات اکوتوریسم دریایی در شهر تیگال و مصاحبه آنلاین با مطلعین کلیدی و کارآفرینان برای کسب اطلاعات درباره تأثیرات شیوع کووید ۱۹ بر اکوتوریسم دریایی استفاده شد. تحلیل یافته‌های کیفی نشان داد که شیوع این بیماری روی میزان درآمد صاحبان مشاغل گردشگری دریایی تأثیر منفی داشت. سرکوری[5] و همکاران (۲۰۲۰) به بررسی تأثیرات کووید ۱۹ بر بوم‌گردی در مراکش پرداختند. این بررسی با رویکرد کیفی انجام شد و ضمن مطالعه اسناد و تحقیقات، اطلاعاتی نیز از پایگاه‌های اطلاعاتی گردشگری جمع‌آوری شد. شکار غیرقانونی، قاچاق حیات‌وحش و قطع درختان جنگل به دلیل کاهش فعالیت‌های انسانی در زمان شیوع کرونا و فروپاشی اکوتوریسم تشدید شده بود.

همان‌طور که ملاحظه می‌شود، تحقیقات پیشین نوعاً به مطالعه و بررسی تأثیرات مثبت و منفی گردشگری پرداختند و مسئله تأثیرپذیری روستا و جوامع محلی از گردشگری از یک بحران جدید مثل ویروس کرونا امری کاملاً جدید است که تاکنون مطالعات تجربی در مورد آن موضوعیت نداشته است.

در مقایسه با سایر مطالعات پیشین، تحقیق حاضر از سه جهت، بدیع و نو است:

الف. درحالی‌که سایر تحقیقات با استفاده از داده‌های ثانویه و در سطح ملی و کلان به بررسی تأثیرات کرونا بر شاخص‌های اقتصادی پرداختند، تحقیق حاضر با استفاده از داده‌های اولیه و میدانی، به تجزیه‌وتحلیل تجربیات فردی دست‌اول در سطح جامعه محلی استان مازندران با رویکرد تاب‌آوری و باززنده‌سازی این نوع کسب‌وکار نوآور پرداخته است.

ب. کمتر مطالعه‌ای در سطح ایران و جهان به‌صورت خاص بر روی پدیده اقامتگاه‌های بوم‌گردی متمرکز شده‌اند و فقط در سطح کلی، تأثیرات چندجانبه پدیده کرونا بر روی گردشگری را مطرح کردند.

ج. سایر مطالعات پیشین عمدتاً در کشورهای توسعه‌یافته و یا درحال‌توسعه و مشخصاً در کشورهای دیگر به غیر از ایران انجام شده‌اند. بنابراین، تحقیق حاضر برای نخستین بار با تمرکز بر نوع خاصی از گردشگری (اقامتگاه‌های بوم‌گردی)، آن هم به روش کیفی و میدانی به راهکارهای رونق کسب‌وکارهای روستایی گردی پرداخته است.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-15]
[DOI: 10.22034/42.183.3]

روش تحقیق

این پژوهش دارای رویکرد کیفی بوده و از روش مصاحبه غیرساختمند برای گرداوری داده‌ها استفاده شده است. ۱۳ نفر از صاحبان اقامتگاه‌های بوم‌گردی در استان مازندران با نمونه‌گیری هدفمند با حداکثر تنوع انتخاب شدند. از نمونه‌گیری نظری نیز استفاده شد و مقولاتی که در کدگذاری مصاحبه اول به دست آمده‌اند مبنا قرار گرفته و برای پر کردن خلأهای اطلاعاتی مصاحبه‌های بعدی انجامشدند. مبنای اتمام مصاحبه‌ها، اشباع نظری بوده است. باتوجه‌به شرایط کرونا و تعطیلی اقامتگاه‌های بوم‌گردی ازطریق مشاوران گردشگری با صاحبان اقامتگاه‌های بوم‌گردی ارتباط برقرار شد و مصاحبه‌نامه ازطریق فضای مجازی (واتساپ) برای مشارکت‌کنندگان ارسال شد. مصاحبه‌ها در فاصله زمانی اردیبهشت و خرداد ۱۴۰۰دریافت شدند. مبنای کدگذاری سطر به سطر بوده است. حاصل تجزیه‌وتحلیل داده‌ها، ۸۱ مفهوم اولیه، ۳۰ مقوله، ۱۰ مقوله عمده یا بعد و ۴ مفهوم اصلی است. برای ارزیابی اعتبار از نقل‌قول‌ها و ایجاز استفاده شد. همچنین برای تأیید روایی ابزار سنجش نیز مقولات ساخته‌شده به کارشناسان و همچنین مصاحبه‌شوندگان نشان داده شد تا صحت آن‌ها تأیید شوند. جدول شماره ۱، سؤالات استفاده‌شده در مصاحبه‌نامه را نشان می‌دهد.

منابعی که برای طراحی سؤالات باز پرسش‌نامه استفاده شدند عبارت‌اند از: میرتقیان رودسری و همکاران (۱۳۹۹)، میرزایی (۱۳۹۹)، رحمانی (۱۳۹۹)، ترابی فارسانی و بهادری (۱۳۹۹)، بیشمی و همکاران (۱۳۹۹)، جمال و بوداک[۶] (۲۰۲۰)، مارکس سانتوس[۷] و همکاران (۲۰۲۰)، چیبلی و بن ساید (۲۰۲۰)، کوآر[۸] و همکاران (۲۰۲۰). بعد از ساختن سؤالات، به سه تن از کارشناسان گردشگری و میراث فرهنگی و مجری طرح نشان داده شد تا ابزار سنجش اعتبار یابی شود. در جدول شماره ۲ نیز جنس، سطح تحصیلات و سن مصاحبه‌شوندگان ذکر شده است.

ج ۱. گروه‌بندی سؤالات

گروه‌بندی سؤالات	سؤالات
آسیب‌های اقتصادی	لطفاً بفرمایید که در مدت این دو سال که کرونا وارد کشور شده، چقدر به لحاظ اقتصادی و مالی درگیر این قضیه شدید؟
	آیا مجبور شدید به خاطر کاهش درآمد، تقلیل نیرو داشته باشید؟
	با نوسانات بازار متحمل چه هزینه‌هایی شدید؟
راهکارهای اقتصادی	با این احوال، برای جبران خسارت‌ها و افزایش توان مقابله با هزینه‌ها و تأثیر تورم در دوران کرونا چه کارهایی را انجام دادید؟
آسیب‌های روانی-اجتماعی	کرونا چه فشارهای روانی را روی شما و خانواده‌تان وارد کرده؟
	آیا کرونا و تأثیر بد آن روی شغل و درآمد باعث شده که شما انگیزه حفظ شغلتان را از دست بدید؟
	چقدر دچار ترس و اضطراب شدید که فکر کنید نکند دیگر نتوانید ادامه بدید و از عهده مشکلات مالی بربیاید؟
	اینکه شما مجبور شوید مرتب دست‌ها را بشویید، اقامتگاه‌ها را ضدعفونی کنید، از ماسک استفاده کنید واقعاً سخت و دشوار هست. به نظر شما این کارها باعث شده ترس شما بیشتر شود یا دچار وسواس بشوید؟
	نگاه هم‌محلی‌هایتان نسبت به کار شما منفی بوده؟ اینکه بترسند که شغل شما باعث شود روستا درگیر کرونا شود؟
راهکارهای روان‌شناختی اجتماعی	فکر می‌کنید چطور می‌شود با کرونا همزیستی داشت؟

ج ۲. اطلاعات جمعیت شناختی پاسخ‌گویان

جنس	تحصیلات	سن	شغل	میزان ارتباط با بوم‌گردی	تاریخ مصاحبه
مرد	دیپلم	۴۰	کشاورز	۱۰ سال	۲۳ اردیبهشت
زن	لیسانس	۴۵	کشاورز	۵ سال	۲۳ اردیبهشت
مرد	فوق‌دیپلم	۲۶	–	۴ سال	۷ اردیبهشت
زن	دکترای حرفه‌ای	۳۰	ارزیاب اقامتگاه‌های بوم‌گردی	۷ سال	۲۵ اردیبهشت
مرد	کارشناسی ارشد	۳۷	کارمند منابع طبیعی	۶ سال	۹ اردیبهشت
زن	کارشناسی ارشد	۳۹	کارمند بخش خصوصی	۴ سال	۲۳ اردیبهشت

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-15]
[DOI: 10.22034/42.183.3]

مرد	کارشناسی	۲۷	–	۳ سال	۸ اردیبهشت
زن	دیپلم	۴۲	خانه‌دار	۳ سال	۷ خرداد
زن	کارشناسی ارشد	۳۶	کارمند بخش خصوصی	۴ سال	۱۳ خرداد
زن	لیسانس گردشگری	۳۶	–	۴ سال	۲۴ خرداد
مرد	راهنمایی	۴۶	کشاورز	۸ سال	۲۷ خرداد
مرد	دیپلم	۵۰	کشاورز	–	۴ تیر

یافته‌ها

بعد از شنیدن مصاحبه‌ها، تبدیل آن‌ها به متن مکتوب با استفاده از رایانه، سطر به سطر کدگذاری و اطلاق یک عنوان به آن‌ها مرحله کشف مفاهیم اولیه انجام شد. در این مرحله به همه نکات کلیدی مصاحبه‌ها عنوانی داده شد، سپس همه این عناوین در جدول قرار گرفتند، وضعیت فراوانی کدهای استخراجی نشان‌دهنده اشباع نظری و توافق اکثریت اعضا بر روی آسیب‌های واردشده و راهکارها است (ن.گ جداول شماره ۳ و ۴) که درمجموع، ۸۱ مفهوم اولیه با گوش دادن و خواندن مصاحبه‌ها استخراج شدند. در مرحله بعد، مفاهیم اولیه به علت تعداد فراوانی آن‌ها به مقولات اصلی تبدیل شدند. سپس مقولات اصلی در زیرمجموعه یک مفهوم اصلی جای گرفتند (ن.گ جداول شماره ۳ و ۴).

ج ۳. کدگذاری اولیه و ثانویه آسیب‌های کرونا برای بوم‌گردی

مفاهیم اصلی یا هسته	مقولات اصلی	مقولات فرعی
آسیب‌های اقتصادی و شغلی کرونا	گردشگرپذیری قاچاقی / مهمان‌پذیری پنهانی	سهولت غیرقانونی کار کردن
		دور زدن کنترل‌ها و قوانین
		دور زدن کنترل‌ها و مهمان‌پذیری غیرقانونی
		سخت‌گیری در رفت‌وآمد = گردشگرپذیری قاچاقی و زیرزمینی
	ضررهای مالی	کاهش درآمد
		فروش اموال برای تأمین هزینه‌های اقامتگاه
		عقب افتادن پرداخت تسهیلات و قرض‌ها
	پایین آمدن کیفیت خدمات بوم‌گردی	نگرش منفی به غذاهای محلی
		کاهش تقاضا برای محصولات خانگی
		تأثیر منفی کرونا روی تبلیغ فرهنگ فولکلور
	کاهش قابلیت‌های اطمینان و تضمین در بوم‌گردی	حساسیت روانی یا بدبینی گردشگر
		دریافت بازخورد منفی از سفر
		تأثیر منفی بر ذهنیت مهمان
		تمایل اندک نسبت به خرید محصولات محلی
	شکل‌گیری شهرت و تصویر منفی از اقامتگاه	تأثیر منفی کرونا بر برند اقامتگاه
		تبلیغات منفی برای اقامتگاه
		تأثیر منفی بر زنجیره پذیرش گردشگر
آسیب‌های اجتماعی کرونا	داغ اجتماعی	عدم پاسخ‌گویی به تمام نیازهای گردشگران
		تأثیر کرونا بر برچسب خوردگی اقامتگاه در ایجاد بیماری
		تأثیر فشار اجتماعی بر بسته شدن اقامتگاه
	کلیشه‌های ذهنی منفی	بیگانه‌ستیزی بومیان
		منفی‌نگری محلی‌ها به بوم‌گردی
		افزایش فاصله اجتماعی با مردم محلی
		عدم درک بوم‌گردها توسط مردم عادی
آسیب‌های روانی کرونا	هراس اقتصادی	ترس از پلمپ شدن اقامتگاه
		کنترل نامحسوس فضای روستا برای صاحبان مجوز
	هراس روانی	تلقین ایجاد بوم‌گردی به‌عنوان یک اشتباه
		منزوی شدن و افسردگی و ناامیدی
		آزار روحی از کرونا
	هراس جسمی	ترس از ابتلا به کرونا
		وسواس در شستشو
		همه‌گیری کرونا در بوم‌گردی به‌عنوان یک شغل خانوادگی
		وسواس در استفاده از مواد ضدعفونی‌کننده

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-15]
[DOI: 10.22034/42.183.3]

ج ۴. کدگذاری اولیه و ثانویه راهکارهای مقابله

مفاهیم اصلی	مقولات اصلی محوری	مقولات فرعی
راهکارهای فردی	اقتصاد کرونایی	همزیستی با کرونا
		تداوم کسب درآمد با رعایت پروتکل‌ها
	تقویت انگیزه و اعتماد ه نفس	داشتن اعتمادبه‌نفس
		مقاومت و داشتن اراده قوی
راهکارهای اجتماعی	تحکیم شبکه اجتماعی	بهره‌گیری از تجربیات افراد موفق
		احساس مسؤولیت نسبت به هم نوعان
	حمایت اجتماعی	حمایت اجتماعی از ورشکسته‌ها
		بوم‌گردی یک شغل مشارکتی
راهکارهای اجرایی	برنامه‌ریزی دقیق اداری	ایجاد فضایی برای هم‌اندیشی و چاره‌اندیشی بین مسئولین و بوم‌گردان
		انتظار برنامه‌ریزی هماهنگ از مسئولان
	مشارکت همدلانه مسئولان	همیاری مسئولان برای گذر از بحران کرونا
	تقویت تشکل‌های تعاونی و صنفی	تشکیل تعاونی برای کاهش آسیب‌های اقتصادی
	تقویت آموزش‌های شغلی	برگزاری دوره‌های آموزشی
راهکارهای شغلی	رسوخ در بازار	بازاریابی مجازی
		راه‌اندازی فروشگاه اینترنتی
	داشتن کمک‌هزینه شغلی	داشتن یک شغل اصلی
		توجه به بوم‌گردی به‌عنوان شغل ثانویه
راهکارهای فرهنگی	توجه به تعلقات فرهنگی	نقش حس وطن‌پرستی و فرهنگ دوستی
		اهتمام به فرهنگ فولکلور
	توجه به میراث طبیعی	حفظ طبیعت مازندران
		احترام به فرهنگ و طبیعت مازندران

آسیب‌شناسی یا پیامدهای کرونا بر بوم‌گردی: پاسخ‌گویان به آسیب‌ها و پیامدهای منفی کرونا برای کسب‌وکار، روابط اجتماعی و سلامت روان خودشان نیز اشاره داشتند که جدول شماره ۳ مقولات فرعی، اصلی و مفاهیم هسته آن را نشان می‌دهد. در رابطه با آسیب‌های واردشده بر بوم‌گردی از منظر صاحبان اقامتگاه‌های بوم‌گردی، با کدگذاری محوری ۳۳ خرده مقوله و ۱۰ مقوله اصلی و ۳ مفهوم هسته شکل گرفت. اولین مفهوم اصلی آسیب‌های اقتصادی و شغلی بود که گردشگرپذیری قاچاقی یا مهمان‌پذیری پنهانی و ضررهای مالی، پایین آمدن کیفیت خدمات بوم‌گردی و کاهش قابلیت‌های اطمینان و تضمین در بوم‌گردی در زیرمجموعه آن قرار گرفتند. مقوله اصلی دوم آسیب‌های اجتماعی بود که شامل خرده مقولات داغ اجتماعی و کلیشه‌های ذهنی منفی بود. هراس اقتصادی، روانی و جسمی هم نیز مقولاتی بودند که در زیرمجموعه مقوله اصلی آسیب‌های روانی جای گرفتند. اکنون با ارائه نقل‌هایی از پاسخ‌گویان به تشریح مقولات اصلی پرداخته می‌شود.

الف. گردشگرپذیری قاچاقی یا پنهانی: با لغو سفرها و محدود شدن مسافرت‌ها، برخی از اقامتگاه‌ها اقدام به پذیرش غیرقانونی مسافر و گردشگر کردند که اکثر این اقامتگاه‌ها مجوز فعالیت نداشتند و تنها کسانی که مجوز داشتند بیشتر تحت فشار اجتماعی روستا بودند. از دیدگاه پاسخ‌گویان، مقصر اصلی توسعه این نوع بوم‌گردی‌ها مسئولان گردشگری استانی هستند که نتوانستند جوانب کار را بسنجند. در این رابطه یکی از پاسخ‌گویان گفت:

«بیشترشان چون تسهیلات بانکی گرفته بودند و پرسنل حقوق‌بگیر داشتند، شاید گفت که مهمان نمی‌گرفتند نابود می‌شدند و مجبور بودند به‌صورت قاچاقی هم شده مهمان بگیرند و این کار باعث شد که روحیه خودشان خراب شد و هم نتوانستند آن روال عادی را پیش ببرند و صدمه زیادی دیدند. مقصر اصلی

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-15]
[DOI: 10.22034/42.183.3]

در بوم‌گردی‌های این شکلی خود مسئولین هستند و در صدور مجوز نیامدند همه جوانب کار را بسنجند» (آقا، ۴۰ ساله، دیپلم)

ب. ضررهای مالی: اولین و مهم‌ترین آسیبی که شرکت‌کنندگان در مصاحبه‌ها اظهار داشتند آسیب اقتصادی (کاهش درآمد، فروش اموال برای تأمین هزینه‌های اقامتگاه و عقب افتادن پرداخت تسهیلات و قرض‌ها و تعدیل نیرو) بود که باعث تعطیلی اقامتگاه‌ها و به فروش گذاشتن آن شد.

«من ناامیدی را توی خیلی از تأسیسات گردشگری دیدم به خاطر همین با من تماس می‌گرفتند که آیا سرمایه‌گذاری سراغ داریم که بیایند هتل یا رستورانشان را بخرند. به خاطر ضرر هنگفتی که کرده بودند دیگر نمی‌توانستند ادامه بدهند، مخصوصاً آن‌هایی که اوایل کارشان بود با امید شروع کرده بودند و در مراسم روستایی که هدف گردشگری بود را دیده بودند و علاقه‌مند شده بودند توی این کار بیایند. سرمایه گذاشتند وسط، خانه‌شان را فروختند یا زمین فروختند.» (خانم، ۳۰ ساله، دکترای حرفه‌ای)

پ. پایین آمدن کیفیت خدمات بوم‌گردی: یک خدمت، فعالیت یا مجموعه‌ای از فعالیت‌های کم‌وبیش ناملموس است که معمولاً و نه لزوماً در تعاملات بین مشتری و کارکنان صورت می‌گیرند. ادراک مشتری از کیفیت خدمات به انتظارات قبلی او از دریافت آن خدمات وابستگی دارد. با آمدن کرونا و الزام اقامتگاه‌های بوم‌گردی به رعایت دستورالعمل‌های بهداشتی، تغییرات زیادی در سیستم سرویس‌دهی آن‌ها اتفاق افتاد که همین امر کیفیت خدمات گردشگری را کاهش داد.

«ما نمی‌توانستیم غذای محلی را مانند غذای کنسروی ضدعفونی کنیم و بگوییم که بله آقا ما توانستیم تمام موارد بهداشتی را کنترل کنیم. وقتی من نمی‌توانم چنین فضایی را با تمام شرایط کرونایی در اختیار مهمان بگذارم مجبورم که غذای محلی را کنار بگذارم و غذای کنسروی در اختیار مهمان بگذارم.» (آقا، ۴۰ ساله دیپلم)

ت. تضعیف شاخص‌های کیفیت خدمات در بوم گردی: انتظارات به عنوان استانداردهایی هستند که تجارب بعدی با آن‌ها مقایسه می‌شود و منجر به ارزیابی رضایت مشتری یا کیفیت خدمت می‌شوند (شریعتی و فروزان، ۱۳۹۳). از دیدگاه شرکت‌کنندگان در مصاحبه‌ها، کرونا موجب ایجاد بدبینی و شکل‌گیری ذهنیت منفی در گردشگر شد. البته از دیدگاه مصاحبه‌شوندگان، پیامدهای تصمیم‌گیری‌های ناگهانی مسئولان قابلیت اطمینان خدمات اقامتگاه‌های بوم‌گردی برای گردشگران را تقلیل داده است.

آسیب‌های اجتماعی کرونا: دسته دوم آسیب‌ها، آسیب‌های اجتماعی هستند که از جانب تعاملات اجتماعی صاحبان اقامتگاه‌های بوم‌گردی با اهالی روستا و یا خود مسافران شکل گرفتند که به دو مقوله تقسیم شدند: الف) داغ اجتماعی، ب) کلیشه‌های ذهنی منفی که در این قسمت با بیان توضیحات و نقل‌قول‌های پاسخ‌گویان به هریک از این موارد پرداخته می‌شود.

الف. داغ اجتماعی: بالفعل) را موردبررسی قرار دهد. کسی که شکافی میان این دو هویتش باشد، داغ خورده است (رابینگتن و واینبرگ، ۱۳۸۳: ۳۶-۱۳۱). در اظهارات پاسخ‌گویان، یکی از منابعی که منشأ فشار اجتماعی برای صاحبان اقامتگاه‌های بوم‌گردی بود، فضای اجتماعی حاکم بر روستا بود که اقامتگاه را منبع انتقال و گسترش بیماری تلقی می‌کردند.

«خود من به عینه دیدم که اگر بیماری یا سرماخوردگی به وجود می‌آمد آن‌ها به فضای گردشگری تعمیم می‌دادند؛ شما باعث این قضیه شدید

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-15]
[DOI: 10.22034/42.183.3]

و اگر شما مهمان نمی‌آوردید این ویروس وارد محله یا روستا نمی‌شد» (آقا، ۲۷ ساله، کارشناسی)

«نگاه منفی و بدبینی محلی‌ها؛ تقریباً می‌شود گفت این فشار روحی بزرگ‌ترین فشار بر بوم‌گردی‌ها وارد بود و«اصلاً برای مردم قابل‌تحمل نبود که بخواهیم بگوییم که زندگی ما وابسته به مهمان و بوم‌گردی هست. این‌ها این موضوع را به‌هیچ‌عنوان درک نمی‌کردند و ما را تحت فشار قرار می‌دادند که نباید مهمان بپذیرید و خود بهداشت محل هر هفته نامه می‌داد و سرزده می‌آمد بازدید و می‌گفتند حق ندارید مهمان بپذیرید» (آقا، ۴۰ ساله، دیپلم)

ب. کلیشه‌های ذهنی منفی: «روستایی‌ها قبل از کرونا هم نگاهشان به اینکه اینجا بوم‌گردی تأسیس بشود خیلی منفی بوده و من مدت یک سالی که اینجا کار می‌کردم خودم برایشان توضیح دادم که بوم‌گردی چی هست. خیلی‌هایشان راغب شده بودند که خانه‌های قدیمیشان را بازسازی کنند، اما با آمدن کرونا همه‌چیز به هم ریخت و این داستان منتفی شد.» (خانم، ۳۰ ساله، لیسانس)

آسیب‌های روانی کرونا: بخش دیگری از آسیب‌ها ناشی از پیامدهای ابتلا به کرونا برای خود بوم‌گردها و خانواده‌هایشان است، زیرا اقامتگاه بوم‌گردی با هزینه کم شکل می‌گیرند، به‌صورت خانوادگی اداره می‌شوند. ازآنجایی‌که مشاغل مرتبط با گردشگری با رفت‌وآمد و تعاملات مستقیم و نزدیک ارتباط دارند، ازجمله مشاغلی بودند که برای جلوگیری از شیوع و گسترش سریع بیماری در اجتماعات تعطیل و محدود شدند. نگرانی برای از دست دادن شغل، انباشته شدن هزینه‌ها و نگرانی برای تعطیلی ناگهانی اقامتگاه‌ها فشار روانی زیادی را بر صاحبان اقامتگاه‌ها وارد کرد. آسیب‌های روانی کرونا به‌عنوان یک مقوله اصلی دارای چند زیرمجموعه است ازجمله هراس اقتصادی، هراس روانی و هراس جسمی یا ترس از ابتلا. در این رابطه برخی از پاسخ‌گویان گفته‌اند:

«استفاده از ماسک‌ها و مواد شوینده هم روی سلامت جسمی خودمان، پوستمان تأثیر دارد. اوایل که اعلام شده بود دست‌ها را چندین بار باید بشوییم خودم مشکل پوستی پیدا کرده بودم. خوب همین هرکسی چندین ده برابر حالت عادی مواد شوینده و آب مصرف می‌کرد (خانم، ۳۰ ساله، لیسانس)

راهکارها: سومین سؤالی که این پژوهش درصدد پاسخ‌گویی به آن بوده است؛ راهکارهایی است که صاحبان اقامتگاه‌های بوم‌گردی برای تداوم امنیت شغلی و رونق کسب‌وکارشان در شرایط کرونایی و باقی ماندن در این شرایط دشوار بیان کردند. جدول شماره ۴، دسته‌بندی این راهکارها و زیرمجموعه آن‌ها را نشان می‌دهد.

همان‌طور که جدول شماره ۴ نشان می‌دهد، راهکارها شامل پنج راهکار به‌عنوان مفاهیم اصلی، ۱۲ مقوله اصلی و ۲۱ مقوله فرعی است که در ادامه توضیح داده می‌شوند و اعتبار هریک از آن‌ها به‌واسطه نقل‌قول‌هایی از مصاحبه‌شوندگان برآورد می‌شود.

راهکارهای فردی: از دیدگاه پاسخ‌گویان، اولین دسته از راهکارها، راهکارهای فردی است که با رعایت فاصله فیزیکی و دستورالعمل‌های بهداشتی در بوم‌گردی مانند سایر مشاغل طبق پروتکل‌های بهداشتی می‌توانند شروع به کار نمایند. به‌عبارت‌دیگر، کسب‌وکار را نمی‌شود برای همیشه تعطیل کرد. عنوان مقوله اصلی آن اقتصاد کرونایی است، کسب‌وکارهایی که در درجه اول به حفظ سلامت و بهداشت خود و کارکنانشان توجه بیشتری داشته و سخت‌گیرانه‌تر پروتکل‌های بهداشتی را در ارائه خدمات سفر به مشتری مدنظر قرار دهند بسی بیشتر می‌توانند به جلب اعتماد ازدست‌رفته مسافری که

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-15]

[DOI: 10.22034/42.183.3]

در درجه اول به فکر سلامت خود است، اهتمام ورزند و در انتها گوی رقابت را از سایر رقبای خود بربایند. در این رابطه پاسخ‌دهندگان گفته‌اند:

«مکان زندگی از اقامتگاه جدا باید باشد تا خیلی رویمان تأثیر نگذارد. پروتکل را باید رعایت کرد. مسافری هم می‌آمد و تک‌وتوک که اجازه داشتند، چون ظرفیت را کامل نمی‌کردیم و آنجا را در اختیار یک خانواده یا یک زوج قرار می‌دادیم راحت باشند.» (خانم، ۲۶ ساله، کاردانی)

راهکارهای اجتماعی: پاسخ‌گویانی که سابقه کاری بیشتری در بوم‌گردی داشتند معتقد بودند که بوم‌گردی‌ها باید مانند حلقه‌های یک زنجیر به یکدیگر وصل باشند و در زمان بحران‌ها از تجربیات یکدیگر استفاده کنند. از منظر صاحبان اقامتگاه‌ها بوم‌گردی تشکل‌هایی مانند اصناف، انجمن‌ها و تعاونی‌ها می‌تواند آسیب‌های اقتصادی و روانی در این حرفه را کاهش بدهد.

«ما در اقامتگاه‌ها فردی که بیمه‌شده باشد و مجبور باشیم حقوق بدهیم نداشتیم. چون تعاونی هست و همه سهامدار بودند. در سود و ضرر شریک بودند در مورد تأثیرات روحی روانی کرونا، ما همچنین چیزی نداشتم ما مانند یک تعاونی هستیم و با برگزاری کلاس‌های آموزشی و با هم بودند سعی کردیم کم نیاوریم.» (خانم، ۳۰ ساله، دکترای حرفه‌ای)

یا برخی دیگر از پاسخ‌گویان به باز کردن چتر حمایتی به‌خصوص برای ورشکسته‌ها و تازه‌واردها به این صنعت در زمان بحران اعتقاد داشتند. حمایت مالی یا حمایت حرفه‌ای که به بهره‌گیری از تجربیات افراد موفق و ایجاد شبکه اجتماعی اشاره دارد.

«این بسته شدن و این لطمه در روحیه دوستان اثر می‌گذارد، وقتی یک فضای ۵۰ درصدی گردشگری ورشکسته می‌شود و دچار بیماری روانی می‌شوند و این به بستگان و کل جامعه سرایت می‌کند و ما نمی‌توانیم بی‌تفاوت باشیم. سرسری بگذریم که ای کاش آن‌ها دقت بیشتری می‌کردند این حتماً می‌طلبد با بهره گرفتن از دوستانی که با شرایط کرونایی به‌نوعی راحت‌تر کنار آمدند، مشورت بگیرند و با ادارات مربوطه رایزنی کنند و راهکارهایی را پیش روی ما و همکاران بگذارند تا ما خودمان را پیدا کنیم و گردشگری را ادامه بدهیم و کاملاً دلسرد نشویم.» (آقا، ۴۰ ساله، دیپلم)

راهکارهای اجرایی: راهکارهای اجرایی عمدتاً به راهکارهایی از بالا به پایین اشاره دارد که پاسخ‌گویان از مقامات و نهادهای مسئول در امر گردشگری و بوم‌گردی انتظار داشتند. چنانکه از دیدگاه اکثر پاسخ‌گویان آنچه باعث تشدید آسیب‌های مالی از کرونا برای این صنعت شد عملکرد نسنجیده، ناهماهنگ و عدم قاطعیت در اجرای تصمیم‌گیری‌ها از سوی مقامات گردشگری استان یا مقامات محلی است.

«خواهشی که من از مسئولان دارم باتوجه‌به اینکه سونامی بسیاری بد و شدید بر مردم و خصوصاً بر گردشگری و خود ما وارد شد، یک فضایی ایجاد کنند یک تدبیری بیندیشند تا دوستانی که حداکثر به این گردشگری وابسته بودند، سرپا بایستند و خودشان بتوانند ریکاوری کنند دوباره به این گردشگری سامان بدهند و اگر مسئولین نتوانند فکری کنند یا راهکاری بیندیشند حتماً ۵۰ درصد گردشگری ما بسته خواهد شد.» (خانم، ۳۹ساله، کارشناسی ارشد)

راهکارهای شغلی: همان‌طور که در بخش آسیب‌های شغلی و اقتصادی بوم‌گردی اشاره شد، شاخص‌های تضمین و قابلیت اطمینان به خدمات بوم‌گردی با وقوع کرونا و مدیریت اجرایی ناکارآمد تنزل پیدا کرد و به‌واسطه آن با شکل‌گیری ذهنیت منفی در گردشگران و مسافران شهرت و تصویر اقامتگاه نیز لطمه دید.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-15]
[DOI: 10.22034/42.183.3]

باتوجه‌به نقل‌قول زیر آشکار می‌شود که از تبلیغات شفاهی در پذیرش میهمان عامل موفقیت مشاغل کوچک در گردشگری است.

«بوم‌گردی‌ها بیشتر مهمان‌هایشان را به‌صورت زنجیره‌ای پذیرش می‌کنند و وقتی این زنجیره قطع شود بوم‌گردی‌هایی که حتی در راستای درست کار می‌کردند بازهم صدمه خواهند خورد، به خاطر اینکه بوم‌گردی‌هایی بودند که کمتر از فضای مجازی استفاده می‌کردند اما به خاطر شرایط برخورد نوع مهمان‌نوازی فضای گردشگری ارائه می‌دادند، این باعث تبلیغ اقامتگاه می‌شد.» (آقا، ۴۰ ساله، دیپلم)

اما راهکارهایی که پاسخ‌دهندگان توصیه داشتند، عبارت بود از توسعه محصول ازطریق فضای مجازی یا بازاریابی اینترنتی و برخورداری از مهارت‌های شغلی دیگر. واقعیت این است که اکثر پاسخ‌گویان بوم‌گردی را نه به‌عنوان یک حرفه اصلی بلکه یک شغل جانبی و مکمل اوقات فراغت خود تعریف می‌کنند.

«من کسب‌وکار و تخصص دیگری نداشتم و همه کار من این بود، اما چون تجزیه‌وتحلیل آماری بلد بودم توانستم کسب‌وکار خوبی در فضای مجازی داشته باشم. تبلیغات‌ها را می‌گرفتم و درآمدم از این راه بود و یک فروشگاه اینستاگرامی راه انداختیم مربوط به لوازم چوبی و لوازم آشپزخانه و آشپزی در طبیعت.» (آقا، ۲۷ ساله، کارشناسی)

راهکارهای فرهنگی: دسته آخر راهکارهایی که پاسخ‌گویان به آن اشاره داشتند در مقوله اصلی راهکارهای فرهنگی جای گرفت. از دیدگاه پاسخ‌گویان فرهنگ و طبیعت مازندران منشأ تعلقات مکانی و حس وطن‌دوستی است. مکان‌ها به دلیل اهمیت فرهنگی و هویتی، فرصت ایجاد تعلق و تأمین سازگاری محیطی و حمایت از هدف را دارند. به نظر اسکانل وگیفورد (۲۰۱۱) این متغیرمی تواند احساس حفاظت از مکان را در فرد برانگیزد. بنابراین تعلق مکانی در ارزیابی مقابله و پیام‌های محلی در ارزیابی تهدید اثرگذار هستند. در این رابطه پاسخ‌گویان گفته‌اند:

«برای من بوم‌گردی نه فقط برای درآمدش بلکه واقعاً خودم یک‌جور حس مسئولیت نسبت به فرهنگم، آداب‌ورسوم و نسبت به زادگاهم دارم. اگر بخواهم درصد بدهم ۲۰ درصد درآمد بود، اما ۸۰ درصد علاقه من به مازندران و عِرق من به مازندران، فرهنگ و گذشتگانم بود. یک‌جور مسئولیت نسبت به آیندگان من حتی محیط‌زیست اینجا. برای من ضربه مالی بالا بود اما اگر حمایت‌ها برقرار شود برای همین فرهنگم بوم‌گردی را حفظ می‌کنم.» (خانم، ۳۰ ساله، لیسانس)

نتیجه

همان‌طور که قبلاً مطرح شد، این تحقیق با هدف واکاوی نظام معنایی صاحبان اقامتگاه‌های بوم‌گردی از شرایط علی و زمینه‌های شکل‌گیری آسیب‌های ناشی از کرونا بر اشتغال و روابط اجتماعی‌شان انجام شده است و می‌کوشد نشان دهد بوم‌گردان این پدیده و پیامدهای مربوط به آن را چگونه درک، تفسیر و ارزیابی می‌کنند. در کدگذاری اولیه، ۸۱ مفهوم اولیه استخراج شد که با بازخوانی چندین‌باره از سوی محققان، تفاوت‌ها و شباهت‌های آن‌ها مشخص شد و با در نظر گرفتن اهداف تحقیق یعنی شناخت علمی و مناسب از میزان تأثیرات اقتصادی، اجتماعی کرونا بر صاحبان اقامتگاه‌های بوم‌گردی در مناطق روستایی مازندران و شناسایی شیوه‌های مقابله با پیامدها و تأثیرات مختلف کرونا توسط صاحبان اقامتگاه‌های بوم‌گردی، چهار مقوله اصلی ساخته شد (شرایط علی، بسترهای تشدیدکننده آثار کرونا بر کسب‌وکار بوم‌گردی، آسیب‌ها یا پیامدها و نهایتاً راهکارها). مدیریت اجرایی ناکارآمد

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-15]

[DOI: 10.22034/42.183.3]

و رواج بوم‌گردی غیرعلمی و تخصصی در زیرمجموعه شرایط علی، ضعف اعتماد اجتماعی در جامعه، شرایط اقتصادی حاکم بر جامعه، فقدان مهارت‌های شغلی و صدور غیراصولی مجوزهای اقامتگاه در زیرمجموعه بسترهای تشدیدکننده آثار کرونا بر کسب‌وکار بوم‌گردی جای گرفتند. اکثر پاسخ‌گویان باور داشتند که کرونا بحرانی است که هم سلامتی خود و گردشگران را تهدید می‌کند و به محدودسازی فعالیت‌های گردشگری واقف بودند، اما آنچه در این میان باعث تشدید ضررها و آسیب‌های مالی-اجتماعی کرونا بر آن‌ها شد؛ مدیریت اجرایی ناکارآمد و شرایط اقتصادی حاکم بر جامعه بود که باعث شد نوعی اقتصاد زیرزمینی در بوم‌گردی شکل بگیرد و به‌خصوص افرادی که مجوزی برای این کار نداشتند از این موقعیت استفاده سوء نمایند و به‌صورت پنهانی و قاچاقی مسافر یا گردشگر بپذیرند. از مهم‌ترین بسترهای تشدیدکننده یا شرایط مداخله‌گر فقدان مهارت‌های شغلی و عدم داشتن شناخت علمی و جامع از بوم‌گردی بود که بیشترین آسیب را کسانی در این حرفه متحمل شدند که برای اولین بار و بدون تجربه قبلی وارد این حرفه شدند و ضررهای مالی زیادی دیدند. پیامدها یا آسیب‌های ناشی از کرونا بر بوم‌گردی به آسیب‌های شغلی و اقتصادی، اجتماعی و روانی تقسیم شدند. از دیدگاه پاسخ‌گویان مهم‌ترین آسیب اقتصادی کاهش درآمد و مهم‌ترین آسیب شغلی کاهش شاخص‌های تضمین و اطمینان‌پذیری خدمات گردشگری، شهرت و تصویر اقامتگاه بود که مدیریت اجرایی ناکارآمد، تصمیم‌گیری‌های ناگهانی و ناهماهنگ مسئولان در محدودیت سفرها نوعی تبلیغ منفی برای اقامتگاه بود. در بین آسیب‌های اجتماعی، شکل‌گیری کلیشه‌های ذهنی منفی یا داغ اجتماعی به‌ویژه برای دارندگان مجوز بوم‌گردی بود که از دیدگاه ساکنان بومی و محلی آن‌ها به‌عنوان ناقلان و واردکنندگان ویروس کرونا شناخته می‌شدند که هزینه اجتماعی سنگینی برای آن‌ها به همراه داشت. در بین آسیب‌های روانی، اضطراب و هراس از ابتلا به بیماری، ورشکسته شدن و کاهش تاب‌آوری در برابر ضررهای مالی بود. در رابطه با راهکارهای مقابله با ضررهای ناشی از بحران کرونا و افزایش تاب‌آوری برای گذار از این بحران، پاسخ‌گویان به راهکارهای مختلفی اشاره داشتند که به راهکارهای فردی، اجتماعی، اجرایی، فرهنگی و شغلی تقسیم‌بندی شدند. مهم‌ترین راهکارها، راهکارهای اجتماعی و اجرایی بود. بهره‌گیری از تجربیات افراد موفق در بوم‌گردی و همین‌طور ایجاد شبکه‌های اجتماعی مانند تعاونی‌ها و انجمن‌ها در چگونگی مقابله با بحران‌ها، افزایش درآمدها و کاهش آسیب‌های اقتصادی به‌عنوان راهکار اجتماعی پیشنهاد شد و از طرف دیگر انتظاراتی بود که پاسخ‌گویان از مسئولان گردشگری و محلی خود داشتند، مانند برنامه‌ریزی هماهنگ مسئولان و برگزاری دوره‌های آموزشی.

پیشنهادهای برگرفته از تحقیق

شیوع ویروس کوید ۱۹، خوشبختانه در روستاها بسیار کم و گاهاً اصلاً وجود نداشته است. لذا باتوجه‌به شرایط امن در اکثر روستاها و مهم‌تر اینکه اکثر اقامتگاه‌های بوم‌گردی دارای فضای باز با وسعت زیاد هستند، شرایط لازم برای پذیرش گردشگر با رعایت پروتکل بهداشتی فراهم است. لذا باتوجه‌به نتایج و یافته‌های تحقیق پیشنهادهای کاربردی به شرح ذیل ارائه می‌شود.

- جلوگیری از اقامت گردشگران در ویلاها و خانه‌های استیجاری بدون مجوز و هدایت گردشگران به روستاها ازطریق کیوسک‌های اطلاع‌رسانی ورودی شهرها؛

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-15]
[DOI: 10.22034/42.183.3]

– تهیه بسته‌های سفر به روستاها توسط دفاتر خدمات مسافرتی و جهانگردی با رعایت پروتکل بهداشتی باتوجه‌به بهره‌مندی از مزیت منحصربه‌فرد استفاده از فضای باز؛

– استفاده از فرصت همه‌جانبه رسانه‌های اجتماعی، رسانه ملی جهت تبلیغ سفر به مقاصدی که دارای اقامتگاه‌های بوم‌گردی منطبق با اصول توسعه پایدار هستند و تشکیل کمپین‌هایی جهت سفرهای مسئولانه جهت کمک به اقتصادهای خرد روستایی؛

– اقدام به تصمیم‌گیری در خصوص تأسیس و توسعه شرکت‌های بیمه گردشگری، تأسیس صندوق بحران در برابر مخاطرات محیطی و بهداشتی پیش‌رو با تخصیص بودجه دولتی و مشارکت مالی صاحبان کسب‌وکار در استان مازندران؛

تحقیقات آتی

– مطالعاتی در خصوص پراکنش تعداد اقامتگاه‌ها در کلیه شهرستان‌های استان مازندران با ترسیم نقشه‌های موضوعی اقامتگاه‌های بوم‌گردی بر اساس نوع فعالیت به‌صورت اطلاعات داده‌های مکانی GIS ترسیم و تحلیل شود. باتوجه‌به نبود اطلاعات به تفکیک نوع اقامت در سامانه‌های تخصصی آماری کشور این موضع لحاظ شود تا در تحلیل برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران حوزه گردشگری استفاده گردد.

– مطالعاتی در خصوص تعداد اقامتگاه بوم‌گردی در سطح استان مازندران در سال ۹۸ و شروع کرونا و پساکرونا با تأکید بر تأثیر کرونا بر آمار و تعداد مسافران انجام شود.

پی‌نوشت

1. Matiza
2. Chebli & Ben Said
3. Harsono
4. Tegal City
5. Cherkaoui
6. Jamal & Budke
7. Marques Santos
8. Kour

فهرست منابع

– بیشمی، بهار؛ اسدی امیری، تهمینه و صالحی، صادق (۱۳۹۹). بررسی راهکارهای بازآفرینی بوم‌گردی در دوران پسا کرونا (مطالعه موردی: مناطق روستایی مازندران)، *مجله پژوهش‌های گردشگری*، سال دوم، شماره اول، ۴۷-۲۹.

– ترابی فارسانی، ندا؛ بهادری، رضا. (۱۳۹۹). شناسایی راهکارهایی جهت رونق اقامتگاه‌ها پس از بحران شیوع کوید ۱۹، *فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری*(ویژه‌نامه همه‌گیری کووید ۱۹)، پاییز ۱۳۹۹، ۱۱۴-۹۱.

– رابینگتن، ارل و واینبرگ، مارتین. (۱۳۸۳). *رویکردهای نظری هفت‌گانه در بررسی مسائل اجتماعی*، ترجمه رحمت اله صدیق سروستانی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

– رحمانی، جبار. (۱۳۹۹). *سبک زندگی مراقبتی در شرایط بحران کرونا و سهم اصحاب علوم انسانی در آن، فصل آخر مجموعه جستارهای جامعه ایرانی و بحران کرونا*، تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری.

– شریعتی، امیرحسین؛ فروزان، نادیا. (۱۳۹۳). عوامل مؤثر بر شاخص های کیفیت خدمات در آژانس های، گردشگری جنوب شهر اصفهان، *مطالعات مدیریت گردشگری*، زمستان ۱۳۹۳، شماره ۹۴: ۹۲۳ - ۹۷۶

– صالحی، صادق. (۱۳۹۸). *تحلیل وضعیت بوم‌گردی در راستای توسعه گردشگری در نواحی روستایی استان مازندران(فاز ۱: منطقه هزارجریب نکاء)*، دانشگاه مازندران و اداره کل میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری مازندران.

– علوی، سلمان؛ کروبی، مهدی؛ ذبیحی، اسماعیل؛ علوی، سید حسین. (۱۳۹۹) . کووید ۱۹ و گردشگری ورزشی: شناسایی پیامدها و ارائه راهکار، *فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری*، ویژه‌نامه همه‌گیری کووید ۱۹، پاییز ۱۳۹۹، ۳۲-۱.

– میرزایی، حسین. (۱۳۹۹). مقدمه کتاب، *جستارهایی در ابعاد فرهنگی و اجتماعی بحران ویروس کرونا در ایران*، تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-15]

[DOI: 10.22034/42.183.3]

– میرتقیان رودسری، محمـد؛ فرخیـان، فیـروزه؛ تقـوی، مـریم. (۱۳۹۹). بررسی رفتار جامعه میزبان نسـبت بـه گردشـگران در دوران شیوع کووید ۱۹، *فصلنامه مطالعات مدیریت گردشـگری* (ویژه‌نامه همه‌گیری کووید ۱۹)، پاییز ۱۳۹۹، ۱۴۳–۱۱۵.

- Cherkaoui, S., Boukherouk, M., Lakhal, T., Aghzar, A., & El Youssfi, L. (2020). "Conservation Amid COVID-19 Pandemic: Ecotourism Collapse Threatens Communities and Wildlife in Morocco", *E3S Web of Conferences* 183, 01003 (2020), https://doi.org/10.1051/e3sconf/202018301003.
- Chebli, A., & Ben Said, F. (2020). "The impact of Covis-19 on tourist consumption behaviour:a perspective article", *Journal of Tourism Management Research*, 7(2): 196-207.
- Fritsch, M.I., & Gronau, W. (2011). "A sustainable recovery? Thailand's tourism industry in the aftermath of the Indian ocean tsunami 2004", *Mannheim*, 2011, PP: 243-263.
- Gupta, N., Tomar, A., Kumar, V. (2020). "The effect of COVID-19 lockdown on the air environment in India", *Global J. Environ. Sci. Manage*. 6(SI): 31-40
- Harsono, S. (2020). "The Impact of Covid-19 on Marine Ecotourism in Tegal City", *E3S Web of Conferences* 202, 07020 (2020), https://doi.org/10.1051/e3sconf/202020207020
- Kour, P., Jasrotia, A., & Gupta, S. (2020). "COVID-19: a pandemic to tourism guest-host relationship in India", *International Journal of Tourism Cities*, ISSN 2056-5607, http://dx.doi.org/10.1108/IJTC-06-2020-0131
- Jamal, T., & Budke, C. (2020). "Tourism in a world with pandemics: local-global responsibility and action", *Journal of Tourism Futures*,6(2): 181-188, doi: 10.1108/JTF-02-2020-0014.
- Marques Santos, A., Madrid, C., Haegeman, K., & Rainoldi, A. (2020). *Behavioral changes in tourism in times of Covid-19*, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2020, ISBN 978-92-76-20401-5, doi:10.2760/00411, JRC121262.
- Matiza, T. (2020). "Post-COVID-19 crisis travel behavior: towards mitigating the effects of perceived risk", *Journal of Tourism Futures*, http://dx.doi.org/10.1108/JTF-04-2020-0063

DOI: 10.22034/42.183.3

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-15]

[DOI: 10.22034/42.183.3]